

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Շ Ա Ր Ժ Ո Ւ Մ

ԲԱՊԵՆՏՐԱՆԱԹ ԹԱԿՈՐԻ «Տուն և Աշխարհ».
Թրգ. Պ. Գեորգիան. տպ. Հայ Գաղտն. Պրեսին:

Թափոր հնդկական հայրենիքի սրտին խոռովութիւնները կ'արձանագրէ. հայրենազգիտութիւնը կ'արձարծէ. մոլեգին աւելութիւն մը կը բռնկցնէ տիրապետող բրիտանական կառավարութեան դէմ: Մահը կը սիրցնէ հայրենիքի փրկութեան համար. ապրողներուն կենաց քարոզ կը կարգայ: Օտարին բարքերը անպատուատելի կը գտնէ Պուտտայի սրբազան ծառին: Կը հերկէ մտքերը, ցանքը բարի է: Ու երբեք կը սպրդի բազմաստուածեան տաճարէն ներս: Մտքեր կը հաշտեցնէ, մտքեր կը խռովէ: Հոս աստուածապաշտ, անդին անաստուած: Կը կշտամբէ դիւանագէտ վարիչներու ծանակելի ստութիւնները: Կը փորձէ կլններուն սիրտը, զանոնք կը բամբասէ ու կը դարպասէ: Թափոր՝ փուշը տատասկին հետ կը փնջէ:

ԲԱՆՈՒ, աշխատասիրեց Յարութիւն ԲՅՈՒ. Մարգրիտան. Գահերէ, տպ. Սահակ Մեսրոպ. 1932:

Հայաստանի գիւղի սովորոյթներուն մեզ հաղորդակից ընող Ալեքսիին ազգագրական բարքերով բարդուած երկն է այս: Բալուի թըրխէ գիւղէն, արհեստաւոր, ուսուցիչ, քահանայ, և արդ մատենագիր: Երկրին անգիր պատմութիւնը հոն կ'արձանագրէ:

Հայուն փառքը ոսկեղէն տախտակներուն վրայ կը գրէ. թուրք կառավարութեան նենգութիւնները տիրապետակ հրով կը մրտէ: Բալուցի բիւրտերուն չարութիւնները թուրք պաշտօնեաներուն բիւրամասնեայ սաղրանքներուն կը վերագրէ: Գաւառի երթեւեկութեան ապահովութիւնը միայն թուրք ոստիկաններուն կ'ապահովցնէ: Խաթանպուլի հայուն աշխարհաբարը

կը հեգնէ: Բալուցի հայուն անցեալի ձիրքերը կը դրուատէ. թուրքին նախանձը կը նզովէ:

Թուրքերէն բառերն հայացած կը նկատէ: Գաւառին անբովանդակելի բարբառը քառասուն հազար բառերու մէջ կը բովանդակէ: Բալուի քառասուն հայաբնակ գիւղերը գաւառաբարբառի մթերանոցը կը հոչակէ: Ըստ ազգագրագէտ հեղինակին՝ բիւրտը իր բառգիրքը հայ բառերով կը պատուաստէ:

Բալուցի հարսնացու մանչուն տարիքը քսան և աղջկանը տասներհինգ՝ գովելի սովորութիւն կ'ընդունի: Տարուան երկու տաղաւարներուն նշանածներու փայով (բաժին) հիւրամեծարութիւնը բաժին ցանկալի կը նկատէ: Հարս ու փեսին տնկած ծառին գովքը կ'երգէ, երգին խաղերը կը նոթագրէ: Կաղանդի զօտեկախի առատածեռութիւնը կը խոստովանի: Լոյսն ի մոայլ կը շրջէ. Բալուցին քաջ բժիշկ չունի, կ'ըսէ, ժողովրդական բժիշկներ՝ բուժելու տեղ կը մեղցնեն. հոն, թուրքիոյ մէջ մարդը աժան է կ'ըսեն...:

Չարդ փառաց մեծութեան «Բալու» գրքին կը կազմին ազգագիր նկարագրութիւնները՝ Տերնտասի, Կաղանդի, Հարսնիքի, Ծննդաբերութեան, Լոգանքի, Տըղարուքի, Բարկենդանի, Մեծ պահքի, Վիճակի: Ի սոյն յարկ ազգագրական մատենին կը մտնեն ամենատարած գիտութիւն մշակական: Անպարագիր հմտութեամբ կը ճառէ Գիւղատնտեսութեան, Բրդագործութեան, Ծինարարութեան, Առողջապահութեան վրայ: Չի մերժեր ընթերցողները Բալուցիներու պէսպէս խորտիկներէն: Անթերի սքանչացումով հայ գիւղացիին կրօնասիրութիւնը կը դրուատէ:

Չարդերէն վերջը նման ազգագրական

Հեղ. Տեղաւոր Հ. Թ. Սաւառեան. — Գրաբար բնագրէն աշխարհաբարի վերածեց Մեսրոպ Կոնստանտինեան, Երկու հատոր. Երուսաղէմ, 1931. Տպարան Ս. Յակոբեանց: Ա. հատոր ԼԵ=688, Բ. հատոր 689—1387, Գին՝ չորս շիլին:

Մկրտիչ Սրբազան Աղանունիի «Միաբանը և Այցելուք» երկասիրութեան վերջ վերոյիշեալ երկու պատկառելի հատորները մեր տրամադրութեան տակ կը դնեն Ս. Յակոբի վերակենդանացած միաբանական գործունէութիւնը:

Հեղինակութիւնը թէեւ նոր գործ մը չէ, սակայն կէս դար էր որ կը մնար անտիպ Ս. Յակոբեանց ձեռագրատան մէջ. վերջապէս Պօղոս Փաշա Նուպարի բազմակողմանի առատածեռութիւնը հոս ալ կը հասնի, և սնոր մեկենասութեամբ Եղիշէ Սրբազան Դուրեանի օրով ու հրամանաւ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ»-ն հրատարակութեան կը յանձնուի:

Նախ քան հրատարակութիւնը նկատի ունենալով որ բնագիրը արդէ Հայ ընթերցողին դժուարահասկնալի զբաբար լեզուով է, հանգուցեալ Սրբազան Պատրիարքը կը հրամայէ Մեսրոպ Եպս. Նշանեանի աշխարհաբարի վերածել զայն: Ատկէ աւելի յաջող ընտրութիւն չէր կրնար ըլլալ. և Մեսրոպ Ս. լիութի կատարեց ակնկալուածը:

Մեսրոպ Սրբազան Նշանեան անձանթ մը չէ բանասիրութեան. իրեն կը պարտինք Գրիգոր Կամախեցոյ Ժամանակագրութեան խնամեալ և յաջող ընթերցմամբ հրատարակութիւնը, զարգարուած կենսագրական երկար ուսումնասիրութեամբ մը, լուսաբանութիւններով և ճշտումներով, կատարուած խիստ մաքուր տպագրութեամբ և խնամքով:

Իսկ «Պատմութիւն Երուսաղէմ»-ին աւելի քան թարգմանութիւն մըն է ճշտումներով, յաւելուածներով, կատարուած երկար և տքնաշան պրպտումներէ վերջ: 1929ին ամառը, Երուսաղէմ, Ս. Յակոբի ձեռագիրներով զբաղած ատենս, երբեքս զիս կը կանչէր իմ խուցիս կից իր խուցը՝

հրատարակութիւններ հայուն կուրացած յոյսին շաւղները կրկին կը բանան. եղծեալ հայ ազգագրութիւնը անեղծանելի կը մնայ: Սարգիսեան քահանան իր այս երկով զրական անձառ ժառանգութիւն մը կը պարգեւէ հայ դպրութեան, անկապուտ գանձ հայ ազգագրութեան: Ընթերցողը մատենիս չի զլանար ժրջան հեղինակին «Եւ այլ թագմոռիւն թանկից գովեստից»:

ԱՐՁԱՆԱԿԱՆ, պատմական յուշեր Խորէն Մայր. վարդ. Լազարեանի. Սֆիւս, տպ. Մասիս, 1932:

Ըստ Նարեկացի Գրիգորի յուշերն «Ի յարձան քարի յերանակալ», անտիպ յուշերն գեղաքանդակ տպաւորեալ. մատենաշիւս արժանաւոր գովքին մատենագիր Գէորգ Մեսրոպ կ'ըլլայ բարի բարեխօս: Նորութիւնները նուազ, հետաքրքրութեամբ յորդ. դատաստանները միամիտ և երբեմն սրամիտ: Պարզութիւնը սիրուն և զեղուն: Կեղծիքի անկցորդ: Խրիմեան Հայրիկի շեփոր պանծալի: Ազգին սիրով կախարդուած: Ճակատագրին հետ մարտնչող: Թշնամիներուն խորշակէն խուսափող: Կուսակցական կարթէն զգուշաւոր: Անձին յուսակցական կարթէն զգուշաւոր: ու ազգին կցորդ յուշերուն յուշաբար: Մոռցուած և անմոռաց դէպքերու ու դէմքերու փոքրիկ դիտարան:

ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ «Տարեցոյց» 1933:

Կորսուած յուշերու ու մտքերու կողմնացոյց: Անփրկելի մոռացումներու փրկարար: Գրական ու գիտական բազմաթիւ խնդիրներու հետախոյզ: Գիտարան ու դատարան անբժագոյն և ընտրելագոյն մաքով: Մատենիկ՝ կաթիլ մի ջրոյ իր մէջ ծով հայագիտութիւն ամփոփէ:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

զիս նոր գիւտի մը ուշադիր ընելու հա-
մար. հոն իր սեղանին վրայ կը հանգչէր
Սաւալանեանցի աշխատութիւնը. ակնարկ
մը կը բաւէր տեսնելու համար իրեն վի-
հակուած այդ դժուարագոյն և ապերախ
աշխատանքը: Ըստ իս ոչ մէկ գնահատանք
կը բաւէ Մեսրոպ Սրբազանին իր այս
թարգմանութեան, աւելի ճիշտ պիտի ըլ-
լար ըսել՝ վերստին խմբագրութեան հա-
մար:

«Թարգմանչին զեկոյցէն» վերջ Սրբա-
զանը կու տայ հեղինակին համառօտ կեան-
քը՝ որ կը հասնի մինչեւ էջ 136. հոս
զետեղուած է հեղինակին ոչ յաջող մէկ
նկարը:

Տպագրութիւնը մաքուր և յաջող՝ իրա-
պէս պատուաբեր է Ս. Յակովբեանց հա-
մեստ և սահմանափակ միջոցներով տպա-
գրատան, և արդար է անոր մշակները
գնահատել:

Հեղինակին Յառաջաբանը կը հասնի
մինչեւ էջ 6, որմէ վերջ կը սկսի Երու-
սաղէմի պատմութիւնը 1981 Ն. Ք.: Այլ-
եւս հետզհետէ կը քակուին պատմութեան
մութ ծալքերը. Երուսաղէմ իր օտար և
Հայ անցեալով կը պարզուի, հետաքրքրա-
կան և հարուստ: Պատմութիւնը զրուած
ըլլալով 1872ին, այսինքն կէս դար առաջ,
կարելի չէ անկէ կատարելութիւն ակնկա-
լել: Այդ երկը կարեւոր է որովհետեւ հոն
հաւաքուած են «Ազգային պատմիչներէ
զատ Եւրոպացի հեղինակներ, գիւտաւորա-
բար Միշօ Ֆրանսացիին խաչակիրներուն
պատմութիւնը, ու եւրոպական լեզուներ
ով դիւանական գրութիւններ, նաեւ հին
թղթակցութիւններ և Ս. Աթոռիա ձեռա-
գիրներու յիշատակարանները»: այսպէս
այս երկու հատորները կ'ըլլան օգտակար
աղբիւր մը Սաղեմական ուսումնասիրու-
թեանց համար:

Մեսրոպ Ս. կ'ըսէ. «Գրքիս ուշադիր
ընթերցողը պիտի տեսնէ թէ անձանթ

եղած են Սաւալանի պատմական հետա-
զօտութեանց աշխատանքն անկախ մեթոտ-
ները». և ինչ որ հերքուած են հիմա,
անիկա իբր ստոյգ ընդունած է երբեք,
և տեղ տուած է իր Պատմութեան մէջ.
(էջ 6):

Մեսրոպ Ս. հակառակ իր ծանր աշ-
խատանքին՝ շատ կարեւոր յաւելուած մը
ալ տուած է, որ աշխատութեան ամենա-
թանկագին մասերէն կարելի է սեպել,
այդ՝ Երուսաղէմի 586 զանազան արձա-
նագրութեանց արտագրութիւնն է, որոնցմէ
70ը հեղինակին են, իսկ մնացեալը Մես-
րոպ Սրբազան ինք հաւաքած է: Այսպէս
կ'ըլլայ մեծագոյն ծառայութիւն մը դժուա-
րամատչելի այդ արձանագրութիւնները
առաջին անգամ հրատարակելով և դիւրա-
ւորամաղբիւր ընելով: Սրբազանին է նաեւ
հատորներուն կենսական մասը կազմող
Այբբենական ցանկը:

Անշուշտ մեծ ակնկալութեամբ կը սպա-
սենք հրատարակուած տեսնելու «Եկեղե-
ցական զգեստներու, անօթներու, սպասնե-
րու, զարդերու, խաչերու, գաւազաններու,
գրեանց կողբերու, վարագոյրներու, պատ-
կերներու, պղնձեղէններու, ինչպէս նաեւ
արտաքին կալուածներու, և այլն», բազ-
մաթիւ յիշատակարաններ, որոնց ամէնքը
եթէ մէկտեղ ամփոփուելու ըլլային՝ կրնա-
յին ստուար հատոր մը լեցնել. (էջ 1219):

Սաղէմի արդի ուժերը և իրենց գործու-
նէութիւնը մեզի ամէն յոյս կու տան ակըն-
կալելու որ այդ հատորը կամ հատորները
ի մօտոյ լոյս կը տեսնեն, մանաւանդ Մես-
րոպ Սրբազանէն կը սպասենք ատիկա,
նաեւ իր Երեմիա Չէլէպի պատմութիւնը
ու Երուսաղէմի Դիւանը, իր թանկագին
և բազմաթիւ վաւերագրութիւններով, կոն-
դակներով, տեղեկագիրներով, հրովար-
տակներով ու նամակներով, որոնցմէ ցան-
կալի նմոյշներ երեւցան հերոսան «Սի-
ոն»ներուն մէջ:

Յ. ՔԻՐՈՍԵԱՆ

ԹԱՏՐԵՐԳԱԿԱՆ

ԳԵՕՑ ՖՈՆ ԲԵՐԼԻՇԻՆ ԳՐՆ

ԵՐԿԱԹԱՋԵՌՆ

Գրեց՝ ԳԵՕԹԷ

ԹԵԳՐԱՆՈՒԳՐԻԳՐՈՐ

(Շար. տես թագմաւէտ 1932, էջ 188)

Եւրոպայի մասին

Հանգ Գոն Սելից, Գեոց

Սելից. — Ամէն մարդ պիտի շնորհաւորէ
ձեզ, որ Նիւրնբերգիներուն դէմ կռիւ հրատա-
րակեցիք:

Գեոց. — Սիրտս պիտի ուտուելով հատնէր,
եթէ երկար ատեն հաշիւին չտեսնէի: Շատ
պարզ է որ անոնք Բամբերգիներուն մատնեցին
իմ սպասեակս: Պիտի յիշեն զիս:

Սելից. — Հին քէն մը ունին ձեզի դէմ:
Գեոց. — Եւ ես՝ անոնց դէմ: Ինձի համար
աւելի լաւ է, որ իրենք սկսան:

Սելից. — Կայսերական քաղաքները և քա-
հանները սկիզբէն ի վեր միասին են եղած:

Գեոց. — Պէտք ունին ատոր:

Սելից. — Խեղճիւնի պիտի անիծենք:

Գեոց. — Յոյսս ձեր վրայ է: Տայր Աստուած,
որ Նիւրնբերգի քաղաքապետը, ոսկի շղթան
ով մեզի հանդիպէր. թող տեսնէ ու զարմա-
նայ, այդ խորամանկը:

Սելից. — Կ'իմանամ, որ Ուայզլինգը դար-
ձեալ ձեր կողմն է: Մեզի կը միանայ:

Գեոց. — Դեռ չէ. պատճառներ ունի, թէ
ինչու հրապարակաւ դեռ մեզի պէտք չէ օգնէ:

Գեոց. — Բայց ատենի մը համար կը բաւէ, որ մեզի դէմ
չէ: Այն քահանան առանց իրեն այն է, ինչ որ
է պատարագի հանդերձը առանց քահանային:

Սելից. — Ե՛րբ կը մեկնինք:

Գեոց. — Վաղը կամ միւս օր: Շուտով հիմա
Բամբերգի և Նիւրնբերգի վաճառականներ կու
գան Ֆրանկֆուրտի տօնավաճառէն: Լաւ որս մը
պիտի ունենանք:

Սելից. — Աստուած տայ: (Կը մեկնեն)

Բամբերգ

Աղբիւրի սենեակը

Աղբիւր, Նաժիշտ

Աղբիւր. — Հոս է ան, կ'ըսես: Հաւատաւս
չի գար:

Նաժիշտ. — Եթէ զինքը անձամբ տեսած
չըլլայի, պիտի ըսէի՝ որ կը տարակուսիմ:

Աղբիւր. — Եպիսկոպոսը պէտք է Լիբե-
տաւորութեան ոսկի շրջանակի մէջ առնէ. զուլա =
գործող մը ըրաւ ան:

Նաժիշտ. — Զինքը տեսայ, երբ դիտակէն ներս
կը մտնէր. ճերմակ ձի մը նստած էր: Զին խորհե-
ցաւ՝ երբ կամուրջն հասաւ, ու չէր ուզեր տեղէն
երբաւ: Ժողովուրդը բոլոր փողոցներէն վազած
էր՝ զինքը տեսնելու: Կ'ուրախանային ձիուն
յոռութեան վրայ: Ամէն կողմէն կը բարեւէին
զինքը, և նա ամէնուն ալ շնորհակալ կ'ըլլար:
Հաճոյալի անփութութեամբ մը նստած էր վրան,
և շողորթելով ու սպառնալով անցուց վերջա-
պէս ձին մեծ դռնէն, Լիբերտաւոր միասին,
և քիչ զինուոր:

Աղբիւր. — Հանեցա՞ր անոր:

Նաժիշտ. — Շատ քիչ մարդ իրեն պէս լաւ
թուած է ինձի: Կայսեր կը նմանէր, հոս, (ցոյց
կու տայ Մաքսիմիլեանի նկարը) կարծես թէ
անոր որդին ըլլար: Քիթը միայն աւելի փոքր,
նաեւ ժպտուն բաց — գորշ աչքեր, ինչպէս նաեւ
խարտեաշ, գեղեցիկ մազ, և մեծցած ինչպէս
պուպիկ մը: Կէս տխուր գիծ մը՝ դէմքին վրայ —
չեմ գիտեր — այնքան հաւնեցայ իրեն:

Աղբիւր. — Հետաքրքիր եմ՝ զինքը տեսնե-
լու:

Նաժիշտ. — Զեզի յարմար պարոն մը պիտի
ըլլար:

Աղբիւր. — Խենթ:

Նաժիշտ. — Մանուկներ և խենթեր:

(Լիբերտաւոր կու գայ)

Լիբերտաւոր. — Ուրեմն, յարգելի տիկին,
ինչ շահեցայ:

Աղբիւր. — Եղջիւրներ՝ քու կնոջմէդ: Որով-
հետեւ այնպէս կ'երեւայ, որ շատ մը դրացիներ
ու պատուաւոր տանտիկիներ ձեր շաղակրա-
տութեամբ իրենց պարտականութենէն դուրս
հանած էք:

Լիբերտաւոր. — Այդպէս չէ, յարգելի տի-
կին. իրենց պարտականութեան բերած եմ, ըսել
կ'ուզեմ. որովհետեւ երբ ատիթը կու գար, կը
շաղակրատէի իրենց հետ իրենց ամուսիններուն
անկողին վրայ:

Աղբիւր. — Ի՞նչպէս զինքը հոս բերիք: